

Parshat Matot 2: Proper Intentions - Settling the Land and Spoils of War

(1) במדבר פרק לב

(א) ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה: (ב) ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה לאמר: (ג) עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושכם ונבו ובען: (ד) הארץ אשר הנה יקוק לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה: ט

(2) במדבר רבה (וילנא) פרשת מטות פרשה כב

ח זה שאמר הכתוב (תהלים עה): "כי לא ממוצא וממערב, ולא ממדבר הרים. כי אלהים שופט, זה ישפיל וזה ירים." מהו "כי לא ממוצא וממערב"? לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר, אפי' פורש בספינות והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים אינו נעשה עשיר. מהו "ולא ממדבר הרים"? אמר רבי אבא מרומניא: כל הרים שבמקרא הרים הם חוץ מזה שהוא רוממות שאין אדם מתרומם מן הדברים האלו. מה הקדוש ברוך הוא עושה? נוטל נכסים מזה ונותן לזה, שנאמר: "כי אלהים שופט, זה ישפיל וזה ירים." לכן נקרא שמם נכסים, שנכסים מזה ונגלין לזה. ולמה נקרא שמם זוזין? שזזים מזה ונותנין לזה. ממו? מה אתה מונה אינו כלום. מעות? מה לעת וכלשון הזה אתה דורש. וכן חנה אומרת (שמואל א ב): "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל, ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם." מה אף מרומם? באף שהוא מביא לזה, מרומם את זה. שאלה מטרונה אחת את רבי שמעון בן חלפתא, לכמה ימים ברא הקב"ה את העולם? אמר לה לששת ימים, שנא' (שמות כ): כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ. א"ל: מאותה שעה ועד עכשיו מה עושה? א"ל: יושב ועושה סולמות, מעלה לזה ומוריד לזה, לכן נאמר "כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים." תדע לך, כשביקש שיעשירו בני ראובן ובני גד, הפיל את המדינים לפני ישראל כדי שיעשירו בני גד ובני ראובן. מה כתיב למעלה? "וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם..." ואח"כ "ומקנה רב". הא שהשפיל הקב"ה את המדינים ורומם את ישראל לקיים מה שנאמר: "כי לא ממוצא וממערב, ולא ממדבר הרים," אלא "כי אלהים שופט, זה ישפיל וזה ירים."

(3) דברים פרק לג

(כ) ולגד אמר ברוך מרחיב גד כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקד: (כא) וירא ראשית לו פי שם חלקת מחקק ספון ויתא ראשי עם צדקת יקוק עשה ומשפטיו עם ישראל: ט

(4) אור החיים דברים פרק לג פסוק כ

(כ) מרחיב גד. פירוש: הרחיב ה' לו בנכסים רבים, דכתיב (במדבר ל"ב א'): "ומקנה רב היה לבני גד וגו'." והטעם כמו שאמר שם הכתוב (ל"א נ"ג) אנשי הצבא בזזו איש לו, ולהיות בני גד גבורי כח בזזו יותר מכולם, והוא מה שסמך למאמר מרחיב וגו' כלביא שכן וטרף וגו':

(5) במדבר פרק לב

(טז) ויגשו אליו ויאמרו גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו: (יז) ואנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנום אל מקומם וישב טפנו בערי המבצר מפני ישיבי הארץ: (יח) לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו: (יט) כי לא נחל אתם מעבר לירדן והלאה פי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה: פ (כ) ויאמר אליהם משה אם תעשון את הדבר הזה אם תחלצו לפני יקוק למלחמה: (כא) ועבר לכם כל חלוצ את הירדן לפני יקוק עד הורישו את איבי מפניו: (כב) ונכבשה הארץ לפני יקוק ואחר תשבנו והייתם נקיים מיקוק ומישראל והיתה הארץ הזאת לכם לאחזה לפני יקוק: (כג) ואם לא תעשון כן הנה חטאתם ליקוק ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם: (כד) בנו לכם ערים לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיכם תעשיו: (כה) ויאמר בני גד ובני ראובן אל משה לאמר עבדיך יעשו כפאשר אדני מצוה: (כו) טפנו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד: (כז) ועבדיך יעברו כל חלוצ צבא לפני יקוק למלחמה כפאשר אדני דבר:

(6) רש"י במדבר פרק לב פסוק טז

(טז) נבנה למקננו פה - חטים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם לטפם. אמר להם משה לא כן עשו, העיקר עיקר והטפל טפל, בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כך גדרת לצנאכם:

7 במדבר רבה (וילנא) פרשת מטות פרשה כב

ט ד"א: "ומקנה רב, זה שאמר הכתוב (קהלת י) "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו". לב חכם לימינו זה יצר טוב שהוא נתון בימינו, ולב כסיל לשמאלו זה יצר הרע שנתון בשמאלו. ד"א: "לב חכם לימינו" אלו הם הצדיקים שהן נותנין לבם לתורה שהיא מימין, שנא' (דברים לג) "מימינו אש דת למו", ולב כסיל לשמאלו אלו הן הרשעים שהן נותנין לבם להעשיר, שנא' (משלי ג): בשמאלה עושר וכבוד. ד"א: "לב חכם לימינו" זה משה, "ולב כסיל לשמאלו" אלו בני ראובן ובני גד שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר שחיבבו את ממונם יותר מן הנפשות. שהן אומרים למשה "גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו", אמר להם משה אינה כלום אלא עשו את העיקר עיקר, תחלה בנו לכם ערים לטפכם ואח"כ וגדרות לצאנכם הוי. "לב חכם לימינו" זה משה, "ולב כסיל לשמאלו" אלו בני ראובן ובני גד. אמר להם הקב"ה: אתם חיבתם את מקניכם יותר מן הנפשות, חייכם אין בו ברכה עליהם, נאמר (משלי כ): "נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך." וכה"א (משלי כג) "אל תיגע להעשיר מבינתך חדל." ואיזה הוא עשיר? השמח בחלקו, שנאמר (תהלים קכח): "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך."

8 במדבר רבה (וילנא) פרשת מטות פרשה כב

ז "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד." הלכה: ג' מתנות נבראו בעולם, זכה באחת מהן נטל חמדת כל העולם. זכה בחכמה זכה בכל, זכה בגבורה זכה בכל, זכה בעושר זכה בכל. אימתי? בזמן שהן מתנות שמים, ובאות בכח התורה. אבל גבורתו ועשרו של בשר ודם אינו כלום, שכן שלמה אומר (קהלת ט): שבת י וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר וגם לא ליודעים חן כי עת ופגע יקרה את כולם. וכן ירמיה אומר (ירמיה ט): "כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו, ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו. כי אם בזאת יתהלל וגו'..." ומתנות אלו בזמן שאינן באין מן הקב"ה, סופן להפסק ממנו. שנו רבותינו: שני חכמים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מעובדי כוכבים, אחיתופל מישראל ובלעם מאומות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם. וכן שני גבורים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם, שמשון מישראל וגלית מאומות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם. וכן שני עשירים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם, קרח מישראל והמן מאומות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם. למה? שלא היה מתנתן מן הקב"ה, אלא חוטפין אותה להם. וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים, והיה להם מקנה גדול, וחבבו את ממונם, וישבו להם חוץ מארץ ישראל. לפיכך גלו תחלה מכל השבטים, שנא' (דברי הימים א ה): "ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה." ומי גרם להם? על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינם. מניין? ממה שכתוב בתורה: "ומקנה רב היה לבני ראובן וגו'."

9 בראשית פרק כח

(יח) וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשתיו וישם אתה מצבה ויצק שמן על ראשה: (יט) ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ואולם לוז שם העיר לראשונה: (כ) וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש: (כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה יקוק לי לאלהים: (כב) והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים וכל אשר תתן לי עשו אעשרנו לך:

10 בראשית רבה (וילנא) פרשת ויצא פרשה ע

א "וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול." כתיב (תהלים סו): "אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי," א"ר יצחק הבבלי: ודבר פי בצר לי שנדר מצוה בעת צרתו, מהו לאמר לאמר לדורות כדי שיהיו נודרים בעת צרתו. יעקב פתח בנדר תחלה, לפיכך כל מי שהוא נודר לא יהיה תולה את הנדר אלא בנ. א"ר אבהו: כתיב (תהלים קלב) "אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב," לאביר אברהם ולאביר יצחק אין כתיב כאן, אלא נדר לאביר יעקב. תלה את הנדר במי שפתח בו תחלה.

11 במדבר פרק לא

(מח) ויקרבו אל משה הפקדים אשר לאלפי הצבא שרי האלפים ושרי המאות: (מט) ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא נפקד ממנו איש: (נ) ונקרב את קרבן יקוק איש אשר מצא כלי זהב אצעה וצמיד טבעת עגיל וכומז לכפר על נפשתינו לפני יקוק: (נא) ויקח משה ואלעזר הפהן את הזהב מאתם כל כלי מעשה: (נב) ויהי כל זהב התרומה אשר הרימו ליקוק ששה עשר אלף שבע מאות וחמשים שקל מאת שרי האלפים ומאת שרי המאות: (נג) אנשי הצבא בזזו איש לו: (נד) ויקח משה ואלעזר הפהן את הזהב מאת שרי האלפים והמאות ויבאו אתו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל לפני יקוק: פ